

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Вісник аграрної науки Причорномор'я

Науково-теоретичний фаховий журнал

Видається Миколаївським державним аграрним університетом

Вип. № 4 (32)

2005 р.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 631.151.2

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ
ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА**

І.І.Червен, доктор економічних наук, професор

В.С.Горбачов, здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

Висвітлено методичні підходи до оцінки розвитку інтенсифікації виробництва. Запропоновано систему і узагальнюючі показники інтенсивного розвитку, прийнятні для будь-якого підприємства (об'єднання) і окремої галузі.

Освещены методические подходы к оценке развития интенсификации производства. Предложена система и обобщающие показатели интенсивного развития, приемлемые для любого предприятия (объединения) и отдельной отрасли.

У ринкових умовах все актуальнішою стає необхідність об'єктивної оцінки правильності обраного підприємством (об'єднанням, галуззю) напрямку розвитку. А для цього насамперед необхідно визначити належну систему показників.

Починаючи з 70-х років минулого століття, ученими-економістами було опубліковано багато робіт по інтенсифікації виробництва, в яких автори обґрунтовували свої пропозиції. Обговорювання цих питань продовжується і сьогодні. Але, незважаючи на це,

значна частина пов'язаних з інтенсифікацією проблем поки що залишається невирішеною. До них насамперед належать питання економічної оцінки її розвитку. Саме їх розгляд і є метою даної статті.

На нашу думку, велику кількість поширених в економічній літературі показників, що характеризують розвиток інтенсифікації, доцільно поділити на 3 групи:

- 1) факторні, які відображають розміри вкладень живої і уречевленої праці у виробництво за широким спектром їх напрямків, якісний склад витрат по кожному окремому чиннику, строки проведення робіт;
- 2) результативні, що характеризують кінцевий результат господарської діяльності;
- 3) ті, за допомогою яких визначається вплив факторних показників на зміни результативних.

До показників першої групи можна віднести: фондо-, енерго- і матеріалоозброєність 1 працівника; розміри авансованого капіталу і поточних виробничих витрат на 1 працівника і 1 га земельних угідь; рівень механізації і автоматизації технологічних процесів та ін. Говорячи про показники результативності, інтенсифікації, необхідно вказати, що їх можна умовно поділити на дві групи — ефекту і ефективності. До першої з них насамперед належать одержані підприємством доход (виручка), вартість чистої продукції (додана вартість), прибуток, кількість проданих підприємством на ринку товарів (послуг). Що стосується ефективності, то для її оцінки можна використовувати як систему показників, так і окремі — узагальнюючі, комплексні.

Наочне уявлення про висвітлену вище класифікацію показників розвитку інтенсифікації надає рис.1.

В економічній літературі існує багато систем показників ефективності роботи підприємств (об'єднань, галузей). Більшість з них базується на застосуванні показників, що відображають ефективність використання виробничих ресурсів — основних і оборотних засобів, робочої сили, поточних витрат, капіталовкладень. Але єдності в поглядах різних авторів щодо набору показників все ж немає.

Рис.1. Класифікація показників розвитку інтенсифікації виробництва по групах

На нашу думку, до системи показників ефективності інтенсифікації по підприємству (об'єднанню, галузі) в цілому насамперед слід віднести:

- показники ресурсомісткості — фондо-, енерго-, матеріало- і трудоемність виробництва, розмір виробничих витрат на 100 або 1000 грн. продукції;
- вихід товарної продукції в розрахунку на 1 працівника, 1 людину — годину, 1 грн. матеріально-грошових витрат, на 100 або 1000 грн. вартості основних виробничих засобів, 1 тис.грн. інвестицій;
- показники якості готових товарів, собівартість і ціна одиниці реалізованої продукції в розрізі окремих її видів;
- середній заробіток 1 працівника за рік, сезон, місяць;
- ступінь використання виробничих потужностей;
- розміри доданої вартості та прибутку на 1 грн. вартості або фізичну одиницю продукції, 1 працівника, 100 або 1000 грн. вартості виробничих засобів, 1 грн. інвестицій;
- розміри рентабельностей реалізованої продукції (відношення прибутку до собівартості товарної продукції), продажу (відношення прибутку до грошової виручки від реалізації продукції),

обороту (відношення операційного прибутку до вартості товарної продукції), авансованого капіталу (відношення чистого прибутку, не скоригованого на надзвичайні доходи та витрати, до загальної суми авансованого капіталу), власного капіталу (для його розрахунку можна застосувати прибуток як до оподаткування, так і після нього);

- показники фінансового стану, найважливішими з яких (крім перелічених вище) є: коефіцієнти автономії (що відображає частку власних джерел коштів в загальному підсумку балансу; його обмеження — більше 0,5); покриття (відношення оборотних актів до поточних зобов'язань) і абсолютної ліквідності (відношення величини найбільш ліквідних активів — грошових коштів та короткострокових цінних паперів до суми термінових зобов'язань і короткострокових пасивів; нормальні його параметри — від 0,2 до 0,7).

Оскільки показники факторної і результативної складових інтенсифікації можуть мати різну спрямованість у зміні і тому не дають можливості зробити однозначний висновок щодо динаміки цього процесу, є потреба у комплексному, узагальнюючому показнику.

Ми підтримуємо точку зору науковців, що в якості узагальнюючого показника інтенсифікації для умов підприємства (об'єднання) пропонують використовувати загальну рентабельність (норму прибутку). Саме вона акумулює в собі якісні характеристики основних одиничних показників (що знаходять відображення в розмірах прибутку та вартості сукупних засобів виробництва).

Оскільки інтенсифікація виробництва є безперервним процесом, для досягнення більш повної і об'єктивної характеристики доцільно використовувати її темпові величини, що відображають приріст (зниження) показників. При цьому з метою визначення наявних у цьому напрямку резервів фактичні значення показників звітного періоду (року) доцільно порівнювати не тільки з базовим періодом (роком), а і з нормативними або граничними їх значеннями.

Стосовно третьої групи показників слід вказати, що у прихильників визначення часток впливу інтенсивних і екстенсивних чинників на зміну якогось результативного показника єдиної точки зору немає. В якості результату одні рекомендують застосувати

приріст випуску продукції, другі — абсолютний її обсяг, треті — приріст якогось показника ефективності виробництва.

На нашу думку, для узагальненої оцінки інтенсивності розвитку виробництва на підприємстві (галузі) доцільно використовувати наступний показник (I_p):

$$I_p = \frac{\Delta D_z - \Delta D_e}{\Delta D_z} = \frac{\Delta D_i}{\Delta D_z},$$

де: ΔD_z , ΔD_e і ΔD_i — прирости доходу (виручки) за звітний період (рік) у порівнянні з базовим — загальний, за рахунок екстенсивних і інтенсивних факторів відповідно.

Замість доходу в якості результативного показника може бути взято вартість товарної або чистої продукції (тобто додана вартість). При цьому ΔD_e розраховується наступним чином:

$$\Delta D_e = P_{пгб} \times \Delta K_{вр},$$

де: $P_{пгб}$ — середньогодинна продуктивність праці 1 робітника за базовий рік за розміром обраного результативного показника; $\Delta K_{вр}$ — приріст кількості відпрацьованих за досліджуваний період всіма робітниками підприємства (галузі) годин.

Такий підхід до визначення приросту доходу за рахунок екстенсивних чинників застосовується, виходячи з того, що екстенсивний розвиток не змінює досягнутого у минулому періоді (році) рівня середньогодинної продуктивності праці.

Максимальна величина I_p дорівнює 1. Відсутність же у звітному періоді (році) доходу свідчить про те, що дія інтенсивних і екстенсивних дефакторів була переважаючою, тобто мав місце регресивний розвиток або йшов процес скорочення витрат без збільшення результату, або спостерігалось і те, і інше.

В систему показників визначення впливу факторів нам представляється доцільним включити такі, що відображають інтенсивність використання елементів виробництва: основних і оборотних засобів, трудових ресурсів.

Рівень інтенсивного використання основних виробничих засобів ($\rho_{із}$) визначається за формулою:

$$\rho_{із} = \frac{\Delta\Phi_i}{\Delta\Phi_z} = \frac{\Delta\Phi_z - \Delta\Phi_e}{\Delta\Phi_z}$$

де: $\Delta\Phi_z, \Delta\Phi_i, \Delta\Phi_e$ — прирости фондівддачі за звітний період (рік) проти базового — загальний, за рахунок інтенсивних і екстенсивних факторів відповідно.

При цьому $\Delta\Phi_e$ можна розрахувати наступним чином:

$$\Delta\Phi_e = \frac{Д_б + П_{пгб} \cdot \Delta K_{вг}}{OЗ_б + \Delta OЗ_e},$$

де: $Д_б$ — доход базового періоду (року); $П_{пгб}$ — середньогодинна продуктивність праці 1 робітника за базовий період (рік); $OЗ_б$ — середньорічна вартість основних виробничих засобів за базовий період (рік); $OЗ_e$ — приріст середньорічної вартості основних виробничих засобів за рахунок застосування екстенсивних чинників (обчислюється за даними розрахунків ефективності впровадження екстенсивних заходів).

Рівень інтенсивного використання матеріальних і енергетичних ресурсів ($\rho_{ім}$) визначається за формулою:

$$\rho_{ім} = \frac{\Delta M_i}{\Delta M_z} = \frac{\Delta M_z - \Delta M_e}{\Delta M_z},$$

де: $\Delta M_z, \Delta M_i, \Delta M_e$ — прирости матеріалівддачі за звітний період (рік) проти базового — загальний за рахунок інтенсивних і екстенсивних факторів відповідно.

В свою чергу можна визначити таким чином:

$$\Delta M_e = \frac{Д_б + П_{пгб} \cdot \Delta K_{вг}}{M_б \pm \Delta M + M_{еб} \cdot \Delta A_z},$$

де: $\Pi_{пгб}$ — годинна продуктивність праці 1 робітника за базовий період (рік); $M_б$ — загальні витрати матеріальних і енергетичних ресурсів в базовому періоді (році); ΔM — приріст (+), зменшення (-) витрат матеріальних і енергетичних ресурсів за звітний період (рік) проти базового; $M_{εб}$ — матеріалоємність базового періоду (року).

Рівень інтенсифікації використання трудових ресурсів (I_T) розраховується відношенням приросту рівня середньогодинної продуктивності праці 1 робітника ($\Delta\Pi_{пг}$) до годинної продуктивності його праці за звітний рік ($\Pi_{пгз}$):

$$I_T = \frac{\Delta\Pi_{пг}}{\Pi_{пгз}} = \frac{\Pi_{пгз} - \Pi_{пгб}}{\Pi_{пгз}}$$

Використання на практиці викладеної системи показників дозволить повно і об'єктивно оцінити розвиток інтенсифікації виробництва в будь-якому підприємстві (об'єднанні) і його окремих галузі, виявити наявні недоліки, а на цій основі — розробити конкретні рекомендації щодо покращення існуючого стану справ.